

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-124>

УДК 347.672

Січко Д.С., Фурса А.В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ФОРМА ЗАПОВІТУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Анотація. В статті досліджено поняття та сутність форми заповіту як умови його дійсності. Розглянуто підходи до розуміння форми заповіту в спадковому праві України та науковій літературі. З'ясовано відмінність категорій «форма заповіту» та «вид заповіту» в спадкових відносинах та обґрунтовано науково-теоретичну значимість їх розмежування. Окрему увагу приділено порівняльно-правовому аналізу форм заповіту в спадковому праві зарубіжних країн. Розкрито специфіку правового регулювання усної форми заповіту в спадковому праві зарубіжних країн та проаналізовано ймовірні тенденції застосування такої форми заповіту в спадковому праві України. Запропоновано шляхом імплементації норм міжнародного законодавства запровадити в національному законодавстві усну форму заповіту шляхом фіксації останньої волі заповідача на аудіо або відео пристроях.

Ключові слова: заповіт, форма заповіту, виконання заповіту, усний заповіт, публічний заповіт, відеозаповіт.

Sichko Dmytro, Fursa Anna

Petro Mohyla Black Sea National University

FORM OF TESTAMENT: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

Summary. The article is devoted to the comparison and analysis of the inheritance law of foreign countries and Ukraine. The concept of testament and form of the testament in the national legislation and national scientific works are considered. The new vision of such categories as the testament and the testament form is proposed by the author. The article also holds an explanation of the functional role of the special legal requirements for the testament form establishing in comparison with other deals. A brief overview of the testament form classifications in the inheritance law of foreign countries is made. Listed specific conditions and peculiarities of applying of the nuncupative will during testament formatting. The article describes the non-standard testament forms which are used in foreign legal systems. In some cases The advantages of verbal form testaments are distinguished. The Ideas of different scientists are considered in relation to possibility of verbal form testament implementation in a national legislation. Cases regarding invalid testaments due to the failure of established testament form or it's order certification are analyzed. The most widespread forms of testaments of the modern foreign legal systems are distinguished. it was indicated about a possible option for making a secret will – by placing a text version of the will on the testator's web site. The simplified method of making a secret will in connection with the development of modern trends in the development of Internet resources, in particular, by placing a text version of the will or video recording of the testamentary order on the Web site or the web page of the testator is considered. Special attention is given to nuncupative form, as an alternative form of testament, the advantages and disadvantages of applying the nuncupative testament in the inheritance relationships are excreted.

Keywords: testament, the form of testament, an execution of testament, nuncupative will, public will (will in solemn form), the video will.

Постановка проблеми. На законодавчому рівні визначено низку спеціальних вимог щодо форми заповіту, недотримання яких призводить до його недійсності. Мова йде про обов'язкову письмову кваліфіковану форму заповіту – письмову з нотаріальним посвідченням. Такий підхід обумовлено тим, що виконання заповіту відбувається вже після смерті заповідача, коли він не може самостійно здійснювати контроль за виконанням заповідальних розпоряджень, що визначені в заповіті. Натомість фіксування останньої волі заповідача належним чином та у визначеному національним законодавством порядку є гарантією виконання заповіту в спосіб, якого бажав заповідач.

Однак, на сучасному етапі розвитку суспільних відносин та засобів телекомунікації, поряд із класичною письмовою формою заповіту виникають інші форми, досить атипові для спадкових відносин в Україні. Законодавче закріплення окремих видів таких форм є необхідним кроком на шляху до приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стан-

дартів та сьогоденних потреб суспільства. Саме тому, особливої актуальності набуває дослідження нестандартних форм заповіту, що використовуються в інших країнах та вимог до процедури укладення та посвідчення даних заповітів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та ролі форми заповіту у спадкових відносинах є центральним елементом багатьох наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Особливої уваги заслуговують наукові праці таких учених, як О.В. Гренкова, Ю.О. Заїка, І.Р. Калаур, О. Калніченко, О.Є. Кухарев, С.Р. Леськів, О.В. Скрипник, Ю.О. Федорук та інші.

Мета статті. Метою даної статті є розкриття сутності форми заповіту та здійснення порівняльно-правового аналізу підходів до класифікації форм заповіту в спадковому праві зарубіжних країн.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз та вирішення проблеми імплементації міжнародного законодавства, а саме Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів, щодо форм заповіту в національне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Система норм, що регулюють спадкові відносини, направлена на забезпечення можливості для особи обрати для себе прийнятну форму розпорядження своїм майном на випадок смерті. Заповіт як центральний елемент спадкових відносин відіграє важливу роль в захисті прав та інтересів як спадкодавця, так і спадкоємців. Сформована в законодавчо визначеній формі остання воля заповідача захищена законом, а сам процес її фактичного виконання чітко регулюється на законодавчому рівні та спирається на інтереси учасників спадкових відносин. Таким чином, форма заповіту є необхідною зовнішньою умовою його дійсності, порушення якої призводить до недійсності самого заповіту, та одним із елементів фактичного складу, з яким закон пов'язує його існування взагалі.

Функціональна спрямованість встановлення законодавством імперативних вимог щодо форми заповіту полягає у забезпеченні максимальної очевидності справжньої волі заповідача. Саме правова природа заповіту як одностороннього розпорядчого правочину, який встановлює порядок правонаступництва в правах і обов'язках особи на випадок її смерті, зумовлює його необхідну ознаку — публічну достовірність. Це висуває підвищені вимоги щодо форми правочину заповіту та порядку його вчинення і офіційного зберігання [1, с. 125].

Загалом, під формою правочину, необхідно розуміти спосіб волевиявлення, який дає можливість зафіксувати волю сторін, підтвердивши реальність їх намірів щодо настання, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків. Натомість під поняттям «форма заповіту» необхідно розуміти фактичний результат вираження заповідачем останньої волі (документ, відео чи аудіо запис тощо). Поряд із категорією «форма заповіту» існує поняття «вид заповіту». Вважаємо, що можна погодитись із думкою О. Калініченка, який зазначає, що «на відміну від форми, вид заповіту характеризує зміст даного правочину (заповіт з умовою, заповіт із підпризначенням спадкоємця, заповіт із призначенням його виконавця тощо) або суб'єктний склад (особистий заповіт; заповіт подружжя), та не стосується процедури укладення заповіту та його посвідчення [2, с. 111].

Розглядаючи форму заповіту, необхідно виділяти усну та письмову форми. Письмова може бути простою та кваліфікованою (нотаріальне посвідчення). Відповідно до статті 1247 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення [3]. Елементами конструкції форми заповіту є письмова форма і особистий підпис заповідача, зазначення часу та місця вчинення заповіту, посвідчення заповіту нотаріусом.

Але, в той же час, необхідно зазначити, що Верховною Радою України 17 грудня 2009 р. був ухвалений Закон «Про приєднання України до Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів». Цим законодавчим актом Україна приєдналася до вказаної Конвенції із застереженнями до ст. 9, 10 та 12. Зокрема, згідно зі ст. 10 Конвенції, Україна залишає за собою право не визнавати заповіти, вчинені громадянами України в усній формі, крім тих, що

вчинені за виняткових обставин. Проте, наразі, норма про усну форму заповіту не знайшла свого відображення в ЦК України. Отже, виходячи з вищевикладеного, можемо зробити висновок, що Україна зробила застереження щодо визнання заповітів, вчинених у усній формі й, таким чином, діє тільки одна законодавчо закріплена форма заповіту — письмова, яка легалізується шляхом її нотаріального посвідчення.

Наразі, серед вчених — цивілістів відсутня єдність у поглядах щодо єдиновірної форми заповіту та перспектив її генези. Загалом, такі погляди можна поділити на два напрями — класичний та сучасний. Представники класичного напрямку вважають, що письмова кваліфікована форма заповіту є єдиновірним способом закріплення останньої волі заповідача. Так, О.В. Скрипник [4, с. 178], О. Калініченко [2, с. 112] та С.Р. Леськів [5, с. 90] зазначають, що головною перевагою письмової кваліфікованої форми є гарантія справжності заповіту та відповідності його змісту волі заповідача. Окрім того, О.Є. Кухарев [6, с. 78] вважає, що правила щодо форми та порядку складення заповіту є умовами чинності заповіту та обґрунтованими обмеженнями зовнішнього вираження свободи заповіту.

Натомість представники сучасного напрямку наголошують на тому, що письмова кваліфікована форма заповіту є лише проміжним етапом, який або буде модифіковано з використанням технічних засобів, або поступово буде повністю замінено на більш сучасну — електронну форму. Наприклад, М.В. Мацегора [7, с. 149] вказує, що оскільки наразі форма заповіту пройшла свій розвиток від усної до нотаріального посвідченої форми, подальший розвиток вимог до форми заповіту вбачається у напрямку розвитку електронної бази даних, яка з часом може повністю замінити письмову форму заповіту. Поряд з цим, Л.В. Козловська вважає, що «...розвиток права заповітів, стосовно форми вираження останньої волі заповідачем, відбувається в двох напрямках: забезпечення максимальної достовірності, доказуваності останньої волі особи та забезпечення можливості висловити цю волю в будь-яких умовах, в тому числі ізоляції місцеперебування заповідача від місця знаходження уповноважених посадових, службових осіб та в умовах, які загрожують життю спадкодавця. Перше втілюється за допомогою надання заповітам форми публічного правочину, друге — шляхом допущення існування приватних заповітів та заповітів, вчинених в умовах виняткових (надзвичайних) обставин. Вказані напрями розвитку правового регулювання форм заповіту взаємозалежні, що досягається також шляхом міжнародної уніфікації норм спадкового права» [1, с. 129–130].

Для того, щоб повно та детально з'ясувати правову природу форми заповіту в Україні та викремити його суттєві риси, необхідно провести порівняльний аналіз із спадковим правом зарубіжних країн. Не тільки законодавство України, але й законодавство інших країн приділяє особливу увагу формі заповіту, що обумовлено важливістю даного інституту в світлі забезпечення принципу свободи заповіту. Однак, варто також зазначити, що побудовані на загальних за своєю сутністю соціально-економічних засадах, норми

спадкового права різних правових систем все ж відрізняються своїми особливостями, правовим та формально-технічним змістом.

На підставі аналізу спадкового законодавства зарубіжних країн можна зробити висновок, що у сучасних зарубіжних правових системах поширеними формами заповітів є: 1) власноручний або олографічний заповіт, що складається власноруч заповідачем, не потребує жодного посвідчення, при цьому машинописні тексти не допускаються (Англія, Іспанія, Німеччина) [8, с. 19]; 2) заповіт у формі публічного акту, тобто складений за участю офіційної особи і часто в присутності свідків (ФРН, Франція, Японія, Швейцарія) [9, с. 156]; 3) таємний заповіт, який складається заповідачем і передається в запечатаному вигляді на зберігання нотаріусу (Іспанія, Японія, США, ФРН) [10, с. 298; 11, с. 128].

У Сполучених Штатах Америки окрім вищезазначених олографічних, публічних та таємних заповітів також існує усна форма заповіту (*nuncupative will*). Така форма заповіту визнається як законна лише в частині штатів (Флорида, Індіана, Канзас, Міссісіпі, Міссурі, Нью-Йорк, Північна Кароліна, Огайо, Теннессі, Техас і Вермонт), проте активно використовується. Усним заповітом є остання воля заповідача, що промовляється вголос. Такі дії мають вчинятись не менш ніж перед двома свідками щоб вважатись законними. Норма щодо використання такої форми заповіту є спеціальною – заповідач може скласти заповіт усно лише за умови, що він є тяжкохворим, або має смертельну травму. Окрім того, в певних штатах присутності свідків недостатньо – в подальшому усній волі необхідно надати письмової форми та затвердити у уповноваженої особи (нотаріуса, судді місцевого суду, представника влади) або такі усні розпорядження мають бути в подальшому підтверджені письмово одним із свідків [9, с. 156]. Згідно § 2250 Німецького цивільного уложення, особа, яка перебуває у місцевості, з якою перервано сполучення внаслідок епідемії чи інших надзвичайних обставин, або знаходиться в плаванні на німецькому судні, може скласти заповіт у усній формі, але в присутності трьох свідків [12, с. 75].

На міжнародній арені усна форма заповіту може використовуватись представниками окремих професій (наприклад військовослужбовцями). Варто зазначити, що в Україні також існує практика, коли обов'язковою умовою посвідчення заповіту є присутність двох свідків. Наприклад, тоді, коли заповідач через фізичні вади не може його сам прочитати, це передбачено статтею 1353 ЦК України [3]. Проте, зазначена норма ніяк не пов'язана із усною формою заповіту в Україні, а лише є умовою дійсності письмового.

Вищеперераховані види заповітів використовуються вже довгий час, змінюються лише певні аспекти їх застосування. Однак, на даному етапі розвитку спадкових відносин як в Україні, так і в світі, важливим є врегулювання порядку застосування усної форми заповітів. Розвиток телекомунікацій має сприяти виходу даних відносин на якісно новий рівень, а також мінімізації ускладнень при виконанні заповітів та вирішенні спорів, що виникають з цього приводу. Повідомлення, зроблені з допомогою телекомунікацій-

них засобів зв'язку, можуть відображати волю фізичної особи, яка опинилася у надзвичайній ситуації. Такого роду повідомлення можна було б розцінити як спрощену форму заповіту, яка отримала вже практику застосування у світі. Безсумнівно, письмова форма правочину з нотаріальним посвідченням більшою мірою забезпечує законність і достовірність його змісту, ясність і визначеність щодо факту вчинення угоди. Але, як вірно зазначив І.Р. Калаур, «розвиток технології в епоху інформаційного суспільства надають можливість людині урізноманітнити способи її волевиявлення, використовуючи звуко-, відеозапис та передання інформації з допомогою електронних засобів зв'язку [13, с. 76]. Наприклад, в Індії останніми роками поширення набули такі види усних форм заповіту як відео- та on-line заповіти [14].

Серед переваг застосування усної форми, а також, наприклад, такого виду усної форми заповіту, як відео заповіт, варто назвати їх зручність, особливо за специфічних обставин, коли укласти заповіт в письмовій формі неможливо, тим паче посвідчити його (смертельна рана, тяжка хвороба, надзвичайні обставини тощо). Важливою умовою законодавчого закріплення можливості вчинення заповідального розпорядження в усній формі за допомогою сучасних технічних засобів комунікації є наявність надзвичайних обставин, в яких опинилася особа.

Загалом, усна форма заповіту наразі вітчизняними науковцями сприймається як незручна та така, що унеможливує виконання волі заповідача, порушує принцип свободи заповіту. Однак, іноді, навіть письмова форма не дає гарантій вільного волевиявлення заповідача. Наразі існує велика кількість судових справ щодо визнання заповітів недійсними з причин недотримання законодавчо встановленої форми заповіту або порядку його посвідчення. Так, наприклад, відповідно до справи № 304/283/13-ц [15] позивач оскаржував заповіт з причин того, що фактично заповідач не міг читати та бачити. Поряд з письмовою формою заповіту не було документального підкріплення усного роз'яснення положень заповіту, який заповідач підписав. Ще одним прикладом є справа № 2-598/10 [16]. В даній справі дотримання письмової кваліфікованої форми не забезпечило дійсність заповіту, не було підтверджено фактично намір заповідача укласти даний заповіт. Заповіт було підписано іншою особою без законних підстав.

Автор не заперечує той факт, що нині використання усної форми при складанні заповіту може створити серйозні перешкоди для його виконання. Однак, маючи низку беззаперечних переваг, усна форма заповіту має право на існування. Важливим є визначення чіткого та ефективного регулювання даної сфери правовідносин. Як зазначає І.Р. Калаур, «можна поставити під сумнів відповідність волі і волевиявлення особи, яка зробила заповідальне розпорядження шляхом звукозапису». Цілком слушною, з цього приводу, є позиція тих науковців, які зауважують, що дійсність волі підтверджує сам заповідач, прийшовши до нотаріуса з метою посвідчення заповідального розпорядження. Сучасні тенденції у розвитку Інтернет-ресурсів надають змогу го-

ворити про ще один спосіб складання секретного заповіту. Йдеться, зокрема, про розміщення текстового варіанта волевиявлення або відеозапис заповідального розпорядження на Web-сайті або Web-сторінці заповідача. При складанні заповіту у такий спосіб заповідач у заклеєному конверті подає лише Web-адресу (посилання) сторінки чи сайту та вказівку на шляхи отримання коду доступу до цих Інтернет-ресурсів. Використання такого способу складання секретного заповіту надає можливість вносити зміни та скасовувати його без зайвого звернення до нотаріуса [13, с. 78].

Так, наприклад, можливим є розширення можливості складання заповіту в письмовій формі з нотаріальним посвідченням разом з усним варіантом даного заповіту (бажано відеозапису) на електронних ресурсах чи твердих носіях інформації. Разом з тим, при вчиненні нотаріальних дій з посвідчення заповіту нотаріус (уповноважена особа) зобов'язаний вказати способи фіксування останньої волі заповідача та технічні засоби, на яких її зафіксовано тощо.

Висновки та пропозиції. Таким чином, під формою заповіту необхідно розуміти фактичний результат вираження заповідачем останньої волі (документ, відео чи аудіо запис тощо). В спадковому праві зарубіжних країн під формою заповіту вважають як спосіб його вираження, так зміст заповіту або порядок його складання. Законодавством України передбачена лише одна форма заповіту – письмова, з нотаріальним посвідченням (ст. 1247 ЦК України).

Усна форма заповіту є досить складним поняттям, проте, має свої переваги, які неможливо

заперечувати. Вона може бути підтвердженням дійсної волі заповідача, сприяти висловлення останньої волі особи, життя якої знаходиться під прямою загрозою (смертельна хвороба, надзвичайна ситуація). Відповідно до норм міжнародних актів, до яких приєдналася Україна, заповіти, вчинені громадянами України в усній формі можуть бути не визнані Україною, крім тих, що вчинені за виняткових обставин. Однак, нині усна форма заповіту не знайшла свого відображення в ЦК України.

Отже, вважаємо, за необхідне визначати в ЦК України можливість складання заповіту в усній формі. Така форма може використовуватись як доповнення до письмової, для верифікації справжньої волі та свободи волевиявлення заповідача та самостійно за виняткових обставин (воєнний чи надзвичайний стан, стихійне лихо тощо) в присутності свідків, звичайно, з подальшим укладанням в письмовій формі з нотаріальним посвідченням за першої такої можливості (наприклад, по завершенню дії виняткових обставин). Для фіксування усної форми мають використовуватись відео та аудіо пристрої. Однак, на нашу думку, перевага має надаватись саме відеозапису, як такому, що сприяє уникненню спорів щодо справжності аудіо запису.

Як свідчить проведений порівняльно-правовий аналіз спадкового права зарубіжних країн, використання усної форми заповіту обумовлено, насамперед, потребами нинішнього рівня суспільних відносин та є дієвим інструментом в запобіганні складанню фіктивних заповітів і порушенню свободи волевиявлення заповідача.

Список літератури:

1. Козловська Л.В. Функціональна спрямованість форм заповіту: призначення, елементи, перспективи розвитку (порівняльний аналіз). *Порівняльно-правові дослідження*. 2009. № 1. С. 125–130.
2. Калініченко О. Форми заповіту за Цивільним кодексом України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 88. С. 110–113.
3. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.11.2018).
4. Скрипник О.В. Форма заповіту за законодавством України та держав Західної Європи: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр., 2009. Вип. 36. С. 172–180.
5. Леськів С.Р. Спадкування за заповітом: цивільно-правові аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 88–91.
6. Кухарев О.Є. Проблеми обмеження свободи заповіту у спадковому праві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. Випуск 6. Том 1. С. 75–78.
7. Мацегора М.В. Форма заповіту: становлення, розвиток, сучасні вимоги. *Форум права*. 2007. № 2. С. 146–150.
8. Гренкова О. В. Наследование в Англии и во Франции: сравнительно-правовое исследование: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 1991. 24 с.
9. Кухарев О.Є. Спадкове право України : навч. посібник. Київ : Алерта, 2013. 328 с.
10. Федорук Ю.О. Колізійні питання щодо форми заповіту в міжнародному приватному праві / Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів-учасників 74-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса, 25-27 квітня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 298–301.
11. Заїка Ю.О. Спадкове право України : навч. посіб. Київ : Істина, 2006. 216 с.
12. Заїка Ю.О. Форма заповіту як умова його дійсності. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1–2. С. 73–76.
13. Калаур І.Р. Сучасні тенденції щодо форми заповіту. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 76–79.
14. Babwani S. Writing a will goes hi-tech with video, on-line and digital wills // *The Economic Times*. URL: http://Articles.economictimes.indiatimes.com/2012-04-30/news/31508195_1_wills-video-camera-probate (дата звернення: 29.11.2018).
15. Рішення Перечинського районного суду Закарпатської області від 16 квітня 2013 р. у справі № 304/283/13-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30753449> (дата звернення: 29.11.2018).
16. Рішення Харківського районного суду Харківської області від 4 жовтня 2010 р. у справі № 2-598/10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11538533> (дата звернення: 29.11.2018).

References:

1. Kozlovskaya L.V. (2009). Functional orientation of forms of will: purpose, elements, prospects of development (comparative analysis). *Comparative and legal research*, no. 1, p. 125–130. (in Ukrainian)
2. Kalinichenko O. (2011). Formy zapovitu za Tsyvilnym kodeksom Ukrainy [Forms of the will according to the Civil Code of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky*, № 88, p. 110–113. (in Ukrainian)
3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Kodeks vid 16.01.2003 № 435-IV [The Civil Code of Ukraine of 16.01.2003 № 435-IV]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (in Ukrainian)
4. Skrypnyk O.V. (2009). The will of the will according to the legislation of Ukraine and the countries of Western Europe: comparative analysis. *Actual problems of politics*, № 36, p. 172–180. (in Ukrainian)
5. Leskov S.R. (2014). Inheritance by will: civil-law aspects. *Comparative and analytical law*. № 4. P. 88–91. (in Ukrainian)
6. Kukhariev O. (2013) Spadkove pravo Ukrainy: navch. Posibnyk [The inheritance law of Ukraine : a textbook]. Kyiv : Alerta, 328 p. (in Ukrainian)
7. Matsegora M.V. (2007). Form of the will: formation, development, modern requirements. *Forum of rights*, no. 2, p. 146–150. (in Ukrainian)
8. Grenkova O.V. (1991). Nasledovanie v Anglii i vo Francii: sravnitel'no-pravovoe issledovanie [Inheritance in England and France: a comparative legal study]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow, 24 p. (in Russian)
9. Kukhariev O.Ie. (2013). Spadkove pravo Ukrainy : navch. posibnyk [The inheritance law of Ukraine : a textbook]. Kyiv : Alerta, 328 p. (in Ukrainian)
10. Fedoruk Yu.O. (2018). Koliziini pytannia shchodo formy zapovitu v mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [Conflict questions about the form of will in international private law]. Odessa : Feniks, p. 298–301. (in Ukrainian)
11. Zaika Yu.O. (2006). Spadkove pravo Ukrainy : navch. posib [The inheritance law of Ukraine: a textbook]. Kyiv : Istyna, 216 p. (in Ukrainian)
12. Zaika Yu.O. (2004). Forma zapovitu yak umova yoho diisnosti [Form of will as a condition of its validity]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*, № 1-2, p. 73–76 (in Ukrainian)
13. Kalaur I.R. (2016). Suchasni tendentsii shchodo formy zapovitu. [Contemporary trends in the form of a will]. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*, №16, p. 76–79. (in Ukrainian)
14. Babwani S. (2012). Writing a will goes hi-tech with video, on-line and digital wills. *The Economic Times*. (in English)
15. Decision of Perechynsky district court of Zakarpattia region dated April 16, 2013 in case number 304/283/13-ts. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30753449> (in Ukrainian)
16. The decision of Kharkiv district court of the Kharkiv region dated October 4, 2010 in case number 2-598/10. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11538533> (in Ukrainian)